

УДК 346:621.39(477)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Ю. І. Остапенко, стажист-дослідник
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Присвячено господарсько-правовим питанням правового регулювання передання інформації за допомогою засобів телекомунікації. Звернено увагу на те, що сьогодиншній стан законодавчого регулювання ринку передання інформації телекомунікаційними мережами не є оптимальним. Тому сучасне телекомунікаційне законодавство потребує сутнісної модернізації.

Ключові слова: господарсько-правове регулювання, телекомунікаційні послуги, суб'єкти ринку телекомунікаційних послуг, інфраструктура телекомунікаційного ринку.

Постановка проблеми. Сучасна людина живе в еру інформаційного суспільства і не може уявити своє життя без засобів передання інформації, тобто без телекомунікацій. Стрімкий розвиток за останнє століття і поширення нових інформаційних та телекомунікаційних технологій набуває в сучасності характеру глобальної інформаційної революції, яка справляє зростаючий вплив на політику, економіку, управління, фінанси, науку, культуру та інші сфери життєдіяльності суспільства в рамках національних кордонів та між країнами в цілому.

Інформаційна сфера дуже тісно перетинається як з економічною, так і з науково-технічною, а також із соціально-правовою сферою сучасного життя. Проблеми недостатньої інформатизації суспільства фактично визначають його низький рівень розвитку. Як говорив прем'єр-міністр Великої Британії Бенджамін Дізраелі: «У житті, як правило, досягає успіху більше інших той, хто має у своєму розпорядженні більшу інформацію».

Разом із тим сучасна динаміка науково-технічного розвитку в цій сфері, тобто створення і використання нових технологій, періодично призводить до відставання змісту правового забезпечення інформаційних комунікацій від рівня їх науково-технічного розвитку. Таке відставання легко діагностується: великою кількістю прогалин, включаючи масштаб окремих інститутів у системі телекомунікаційного права, а також колізійністю законодавства. Осо-

бливого значення набувають проблеми сучасного господарсько-правового забезпечення державного регулювання телекомунікаційних відносин. Окрему проблему становить також питання забезпечення конкурентності ринку телекомунікаційних послуг, адже абоненти стаціонарного мобільного зв'язку є заручниками компаній-монополістів та відвертої дисфункціональності Анти-монопольного комітету України у цій сфері.

Усі перелічені чинники обумовили необхідність та актуальність дослідження проблематики господарсько-правового забезпечення передання інформації за допомогою засобів електрозв'язку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика правового забезпечення відносин із передання інформації засобами телекомунікації отримала недостатню увагу вчених-правознавців. Винятком можна вважати Ю. Волкова, який видав низку робіт із цієї теми: «Телекоммуникационное право», «Основы телекоммуникационного права» [2; 3].

У 60–70-х рр. минулого століття питання співвідношення права та інформатики торкалися також такі радянські вчені, як Ю. Кудрявцев, С. Москвін, Н. Полевой, М. Рассолов, А. Шляхов, А. Ейсман, Г. Яновський [9]. У роботах цих науковців висвітлюються окремі питання правового регулювання діяльності телекомунікацій, у той же час аналіз співвідношення інформаційного продукту та засобів телекомунікації в їх динамічному господарсько-правовому аспекті залишився фактично поза увагою дослідників.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження змісту суспільних відносин у сфері передання інформації засобами телекомунікацій та повнота їх законодавчого забезпечення. Особливої уваги в цьому контексті вимагає з'ясування суб'єктивного складу телекомунікаційних відносин.

Виклад основного матеріалу. Сучасні засоби телекомунікації в поєднанні з інформаційними технологіями формують передумови економіки нового типу та пов'язані з нею суспільно-економічні відносини, а високий технічний рівень розвитку телекомунікаційної сфери став одним із ключових чинників названих трансформаційних процесів. Не випадково, що сучасний господарський оборот починаючи з 2000 р. найбільш активно розвивається за допомогою передання різного роду інформації в системі телекомунікаційних мереж, тобто мереж електрозв'язку: стаціонарного, рухомого (мобільного, супутникового та ін.), телемовних каналів зв'язку, радіомовлення, а також Інтернету.

Сьогоднішній рівень розвитку інформаційних технологій впливає на спрощення доступу та швидкість переміщення інформації в економічній, науково-технічній та соціальній сферах. Але разом із тим динаміка формування та розвитку інформаційного суспільства, висока швидкість упровадження

комп'ютерних технологій у суспільне життя та державну діяльність випереджають темпи розвитку соціальних і, зокрема, правових відносин, що призводить до численних прогалин у законодавстві.

Оскільки інформаційно-телекомунікаційна сфера містить як свою складову, зокрема, ринок телекомунікаційних послуг як організовану систему специфічних господарських відносин, то її аналіз потребує застосування засобів системологічної методології. У першу чергу необхідно виділити: суб'єктний склад її учасників, що уособлюють ринкову пропозицію та попит; сам інформаційний продукт як об'єкт правовідносин; власну інфраструктуру ринку, яка може бути представлена як об'єктами технічної інфраструктури та відповідними суб'єктами господарювання, що реалізують власні речові права щодо них, так і суб'єктами, що надають специфічні телекомунікаційні послуги, які власне й опосередковують функціонування ринку. Треба зазначити, що предметом функціонування інформаційно-телекомунікаційної сфери (ринку) є інформаційний продукт та відносини, які виникають щодо нього. Отже, аналіз доцільно почати саме з визначення такого продукту та засобів передання (трансляції) одними суб'єктами інформаційних відносин до інших.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» остання визначена як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі, тобто невід'ємною властивістю інформації є її існування в будь-якому вигляді чи формі, яка сприймається людиною, у тому числі з використанням сучасних електронно-технічних засобів.

З правової точки зору інформація є видом нематеріальних благ, щодо яких можуть виникати цивільні права й обов'язки. Інформацію можна розподілити на види за кількома ознаками: за способом сприйняття — візуальна (сприймається органами зору), аудіальна (сприймається органами слуху) та ін.; за формою подання — текстова (передається у вигляді символів, призначених позначати лексеми мови), числова (у вигляді цифр і знаків, що позначають математичні дії), графічна (у вигляді зображень, подій, предметів, графіків), звукова (усна або у вигляді запису передання мови аудіальним шляхом); за призначенням — масова (містить тривалі відомості й оперує набором понять, зрозумілим більшій частині соціуму), спеціальна (містить специфічний набір понять, при використанні передаються відомості, які можуть бути незрозумілі основній масі соціуму, але необхідні і зрозумілі в рамках вузької соціальної групи, де використовується дана інформація), особиста (набір відомостей про яку-небудь особистість, що визначає соціальний стан і типи соціальних взаємодій усередині популяції).

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про інформацію» інформація поділяється на статистичну інформацію, масову інформацію, інформацію про

діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування, правову інформацію, інформацію про особу, інформацію довідково-енциклопедичного характеру, соціологічну інформацію.

Вищий господарський суд України в інформаційному листі від 28 березня 2007 р. № 01-8/184 «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» роз'яснив, що право особи (фізичної особи, юридичної особи, держави) на інформацію передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. При цьому слід розмежовувати право суб'єктів інформаційних відносин від права власності на інформацію як об'єкт цивільних прав (ст. 177 ЦК, ст. 38 Закону України «Про інформацію») [1]. Власник має право на реалізацію належної йому інформації як товару у формі інформаційного продукту чи інформаційної послуги.

У той же час у ст. 23 Закону України «Про інформацію» зазначено, що інформаційна продукція — це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій. Інформаційну продукцію можна поділити як за змістом, так і за формою. Змістом інформаційної продукції можуть бути відомості, твори, програми, видання, телерадіоканали, сайти, бази і банки даних та інша документована інформація, підготовлена згідно з потребами користувачів, а формою — носії інформації — диски, відеоаудіокасети, книги, публікації тощо.

Але динаміка інформаційних відносин опосередковується через систему так званих інформаційних послуг. Відповідно до ст. 23 зазначеного Закону, інформаційна послуга — це здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності по доведенню інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб.

Отже, для задоволення суспільної потреби в інформаційному продукті необхідними є створення відповідної інформаційної пропозиції та надання інформаційних послуг щодо «доставлення» такого продукту споживачеві. Стає зрозумілим, що функціонування ринку інформаційної продукції, у свою чергу, має бути забезпечено функціонуванням ринку інформаційних послуг. Їх співвідношення є доволі складним. Але можна зазначити те, що для системи ринку інформаційної продукції ринок інформаційних послуг, організований як ринок телекомунікаційних послуг, виконує роль своєрідної інфраструктури.

Адже надання споживачеві перелічених видів продукції здійснюється за допомогою: публікації її у друкованих виданнях; шляхом передання за допо-

могою засобів телекомунікацій; безпосереднього її надання заінтересованим громадянам, державним органам та юридичним особам тощо. У той же час серед них найбільш поширеним засобом є надання споживачеві телекомунікаційних послуг, основне завдання яких — передання інформації від одного суб'єкта інформаційних відносин до іншого. Таким чином, засоби електрозв'язку можуть бути визначені як засоби передання, приймання, оброблення інформації між двома чи більшою кількістю користувачів з використанням електричних сигналів. Практично власник (творець) продукту самостійно чи за допомогою свого посередника надає інформаційний продукт, використовуючи телекомунікаційні мережі та укладаючи договори на передання продукту із суб'єктами телекомунікаційної сфери. Наприклад, продукт — телевізійна передача, яка захищена авторськими правами (суб'єкт-володілець), транслюється споживачеві засобами електрозв'язку (суб'єктом телекомунікаційних послуг), телеканалом або за допомогою сайтів у мережі Інтернет (суб'єктом-видавником). Споживач на підставі відповідного договору з мультимедійною компанією здійснює трансляцію через визначений телевізійний канал технічними засобами телекомунікації (обладнання, станції та лінійні споруди, призначені для утворення телекомунікаційних мереж (ст. 1 Закону України «Про телекомунікації»)). У свою чергу, компанія-оператор на підставі договору з каналом повинна самостійно бути власником програми чи укласти договір з автором програми, який має авторське право на продукт інтелектуальної власності (телевізійну програму). Таким чином, передання інформації за допомогою телекомунікаційної мережі може включати до чотирьох видів суб'єктів інформаційної діяльності: суб'єктів — власників інформаційного продукту; суб'єктів — відправників інформаційного продукту; суб'єктів — постачальників інформаційного продукту; суб'єктів телекомунікаційного ринку; суб'єктів — споживачів такого продукту. Особливістю даної сфери є те, що початковий суб'єкт може бути не пов'язаний договірними відносинами з кінцевим суб'єктом. Для встановлення більш детального з'ясування механізму правовідносин необхідно розглянути особливості функціональної ролі кожного з цих суб'єктів окремо один від одного.

1. Перший вид суб'єктів — власник інформаційного продукту, визначений, як це не дивно, у п. 1.4 наказу Державної митної служби України від 5 січня 2005 р. № 5 «Про затвердження Порядку організації захисту інформації під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів із застосуванням вантажної митної декларації, яка містить інформацію з обмеженим доступом, що є власністю держави», — фізична або юридична особа, якій належить право власності на інформацію і яка використовує та розпоряджається нею, визначає правила оброблення

інформації та доступу до неї, а також встановлює щодо неї інші умови. Підставами виникнення права власності на інформацію є: створення інформації своїми силами і за свій рахунок; договори на створення інформації; договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи. Інформація, створена кількома громадянами або юридичними особами, є колективною власністю її творців. Порядок і правила користування такою власністю визначаються договором, укладеним між співвласниками. Інформація, створена організаціями (юридичними особами) або придбана ними іншим законним способом, є власністю цих організацій. Інформація, створена на кошти державного бюджету, є державною власністю. Інформація, створена на правах індивідуальної власності, може бути віднесена до державної власності у випадках передання її на зберігання у відповідні банки даних, фонди або архіви на договірній основі. Власник інформації має право призначати особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, та визначати правила оброблення інформації та доступу до неї, а також встановлювати інші умови щодо інформації (ст. 38 Закону України «Про інформацію»). На даному рівні передання інформації виникають два її різновиди: перший — це звичайна інформація (повідомлення, нагадування), яка регулюється Законом України «Про інформацію»; інформація, яка потрапляє під сферу дії Закону України від 23 грудня 1993 р. «Про авторське право і суміжні права». Наприклад, у володільця інформації виникає авторське право на твір, який опубліковано на одному з інтернет-порталів. Це право зазначене вказаним Законом України. Відповідно до ст. 31 цього Закону, автор (чи інша особа, яка має авторське право) може передати свої майнові права будь-якій іншій особі повністю чи частково. Передання майнових прав автора (чи іншої особи, яка має авторське право) оформляється авторським договором. Тобто передання інформації як об'єкта правовідносин їх суб'єкту інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури відбувається на основі авторського договору. Треба зазначити, що цей договір поширюється тільки на інформацію, яка відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» належить до авторської. Інший вид передається від одного суб'єкта іншому без договору, а тільки на основі Закону України «Про інформацію».

2. Другий вид суб'єктів — відправник інформації (визначення такого не міститься в законодавстві, але впливає з нього) — це різновид суб'єктів суміжних прав, до яких відповідно до п. 1 ст. 36 Закону належать: виконавці творів, їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань; виробники фонограм, їх спадкоємці (правонаступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо фонограм; виробники відеогам, їх спадкоємці (право-

наступники) та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо відеограм; організації мовлення та їх правонаступники. У ст. 37 вказаного Закону зазначено, що первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець (актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів), виробник фонограми (фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків), виробник відеограми (фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього), організація мовлення (організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення).

Якщо узагальнити наведене, то можна узагальнено визначити цих суб'єктів як фізичних осіб, юридичних осіб, державу (іноземну державу), які мають дозвіл (ліцензію) на трансляцію інформації по каналах телекомунікаційного зв'язку. На жаль, це визначення відсутнє у сучасному законодавстві.

3. Суб'єкт телекомунікаційних правовідносин — третій вид суб'єктів інформаційно-телекомунікаційної сфери. Чіткого визначення його як такого в законодавстві не міститься. Однак треба зазначити, що до цієї категорії належить велика кількість суб'єктів, які виконують у мережах відповідної телекомунікаційної інфраструктури достатньо різну за функціональним спрямуванням діяльність. Вони, зокрема, перелічені у ст. 1 Закону України «Про телекомунікації», а саме: оператори, провайдери телекомунікацій, споживачі телекомунікаційних послуг, абоненти, виробники та/або постачальники технічних засобів телекомунікацій, власник (володілець) кабельної каналізації електрозв'язку.

Так, оператор телекомунікацій — це суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж.

Провайдер телекомунікацій — це суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікації без права на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж і надання в користування каналів електрозв'язку.

Треба зазначити, що в телекомунікаційній сфері існують такі суб'єкти, як виробники та/або постачальники технічних засобів телекомунікацій, тобто обладнань, станційних та лінійних споруд, призначені для утворення телекомунікаційних мереж. Ці суб'єкти є суб'єктами тільки телекомуніка-

ційної сфери, однак до суб'єктів інформаційно-телекомунікаційних відносин вони не належать, бо в даному випадку йдеться про макроекономічний контекст.

Суб'єкт телекомунікаційних послуг — власник (володілець) кабельної каналізації електрозв'язку — суб'єкт господарювання, у власності (володінні) якого перебувають уся інфраструктура кабельної каналізації електрозв'язку або окремі елементи, набуті на належній правовій підставі, призначені для забезпечення доступу до телекомунікаційної мережі загального користування.

Кожний із них характеризує окремих сегмент діяльності в інформаційно-телекомунікаційній сфері, але, аналізуючи їх як систему, можна дійти висновку про те, що суб'єкти телекомунікаційних правовідносин — це особи, наділені правами і обов'язками залежно від виконуваної ними функції з державного регулювання відносин у телекомунікаційній сфері; або тримання дозволу (ліцензій) і ресурсів (нумерації мереж, номінали радіочастот) для телекомунікаційної діяльності з метою приймання, оброблення та передання інформації; або отримання доступу до телекомунікаційних мереж і ресурсів для отримання послуг з цією ж метою [4]. Дане визначення має міститися у сучасному законодавстві.

Споживач телекомунікаційних послуг (споживач) — юридична або фізична особа, яка потребує, замовляє та/або отримує телекомунікаційні послуги для власних потреб. У цій сфері існує також різновид споживача — абонент. У законодавстві його визначено як споживача телекомунікаційних послуг, який отримує телекомунікаційні послуги на умовах договору, котрий передбачає підключення кінцевого обладнання, що перебуває в його власності або користуванні, до телекомунікаційних мереж.

Останній вид суб'єктів — це суб'єкти — споживачі продукту, тобто суб'єкт інформаційно-телекомунікаційних відносин, який задовольняє свої особисті або корпоративні інформаційні потреби, використовуючи доступ до телекомунікаційної інфраструктури та ресурсів на тимчасовій і платній основі. Даний суб'єкт — це перш за все відокремлений учасник правовідносин (юридична або фізична особа), здатний самостійно нести права і обов'язки. Статус суб'єкта-споживача визначається наявністю прав на використання певного телекомунікаційного ресурсу, яке тісно пов'язане з правом доступу його до телекомунікаційної інфраструктури (мереж, об'єктів, терміналів та ін.). Обов'язком цього суб'єкта є ідентифікація та автентифікація відповідно до норм, установлених законом, договором або іншими нормативними актами. Іншими його правами є належна, тобто встановлена нормативними актами, експлуатація об'єктів телекомунікаційної інфраструктури, а також з вико-

ристання телекомунікаційної інфраструктури та послуг в особистих (побутових, господарських) цілях, не пов'язаних з отриманням доходу. Тобто цей суб'єкт є учасником телекомунікаційних правовідносин, а також являє собою відокремлену особу, яка має права на телекомунікаційний ресурс або отримала доступ до телекомунікаційних мереж для отримання послуг з приймання, оброблення і передання інформації в особистих цілях.

Висновки. Ринок телекомунікаційних послуг отримав відповідне законодавче забезпечення в Україні. Разом із тим зростає значення цього ринку в системі бурхливого розвитку інформаційних відносин, а також в умовах надзвичайної інноваційної активності у сфері технічного забезпечення функціонування телекомунікаційних мереж суттєво ускладнює систематику телекомунікаційних відносин, часто руйнуючи традиційний розподіл інформаційних продуктів та інформаційних послуг за видами електрозв'язку тощо. Отже, система телекомунікаційних послуг потребує постійного аналізу та упорядкування. Визначення кола основних суб'єктів ринку телекомунікаційних послуг, їх функціональної ролі та змісту між ними дозволяє розбудовувати весь механізм його функціонування в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Організація правової роботи на підприємствах, установах, організаціях : навч. посіб. / Р. П. Бойчук, Д. В. Задихайло, В. М. Пашков. — Х. : ФІНН, 2010. — 384 с.
2. Волков Ю. В. Телекоммуникационное право [Электронный ресурс] : учеб. пособие / Ю. В. Волков. — Екатеринбург, 2011. — 94 с. — Режим доступа: <http://www.telecomlaw.ru/studyguides/telecom%201-5.pdf>
3. Телекоммуникационное право [Электронный ресурс] : учеб. пособие / Ю. В. Волков. — Екатеринбург, 2008 — 56 с. — Режим доступа: http://www.telecomlaw.ru/studyguides/UP_TLKLaw_08.htm
4. Волков Ю. В. Субъекты телекоммуникационного рынка [Электронный ресурс] / Ю. В. Волков. — Екатеринбург, 2007. — Режим доступа: <http://www.usla.ru/structure/dissovet/Volkov-aref.pdf>
5. Волков Ю. В. Анонимные субъекты телекоммуникационных сделок / Ю. В. Волков // Право и экономика. — 2006. — № 7. — С. 56–58.
6. Цхведиани В. Телекоммуникации Украины — перспективы развития и основные проблемы / В. Цхведиани // Фондовый рынок. — 2000. — № 16.
7. Волков Ю. В. Предмет телекоммуникационного права / Ю. В. Волков // Право и экономика. — 2006. — № 10. — С. 123.
8. Волков Ю. В. Правовые подходы к решению проблемы терминологии в электро-связи / Ю. В. Волков // Вестн. связи. — 2006. — № 4. — С. 69–71.
9. Гольдштейн Б. С. Сети связи : учеб. для вузов / Б. С. Гольдштейн, Н. А. Соколов, Г. Г. Яновский. — СПб. : БХВ-Петербург, 2010. — 400 с.

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЫНКА ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ УСЛУГ

Остапенко Ю. И.

Посвящено хозяйственно-правовым вопросам правовой регуляции передачи информации с помощью средств телекоммуникации. Обращено внимание на то, что сегодняшнее состояние законодательной регуляции рынка передачи информации телекоммуникационными сетями не является оптимальным. Поэтому современное телекоммуникационное законодательство нуждается в существенной модернизации.

Ключевые слова: хозяйственно-правовое регулирование, телекоммуникационные услуги, субъекты рынка телекоммуникационных услуг, инфраструктура телекоммуникационного рынка.

SEPARATE QUESTIONS OF GOSPODARSKO-PRAVOVOGO PROVIDING OF MARKET OF TELECOMMUNICATION SERVICES

Ostapenko Y. I.

The economy- legal questions of the legal adjusting of information transfer by facilities of telecommunication is devoted. Paid regard to that the today's state of the legislative adjusting of market of information transfer TCNS is not optimum. Therefore a modern telecommunication legislation needs modernization.

Key words: economic and legal regulation of telecommunication services, telecommunication services, telecom services market entities, infrastructure telecommunications market.

УДК 346.543

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

А. М. Харченко, здобувачка

Національний університет

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджено господарсько-правовий аспект інвестиційної діяльності банків України на ринку цінних паперів у контексті активізації банківських ін-